

UCHWAŁA

Dnia 22 marca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Barbara Myszka (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Monika Koba

SSA Agata Zając

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z wniosku B. R., W. Z. i Z. Z.
przy uczestnictwie M. W., M. B., A. G., H. H., J. H., P. H., miasta W., A. M., L. M.,
M. S.A. w W., A. S., Skarbu Państwa - Prezydenta W., R. S. i S. R.
o wznowienie postępowania w sprawie III Ns (...),
po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym
w dniu 22 marca 2017 r.,
zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w W.
postanowieniem z dnia 2 grudnia 2016 r., sygn. akt XXVII Ca (...),

"1. Czy po wznowieniu postępowania sprawa powinna zostać rozpoznana w granicach faktycznych i prawnych przyjętych za podstawę zaskarżonego postanowienia stwierdzającego nabycie własności przez przemilczenie, czy w granicach faktycznych i prawnych wskazanych we wniosku wszczynającym sprawę o stwierdzenie zasiedzenia?"

2. W razie udzielenia odpowiedzi, że po wznowieniu postępowania sprawa powinna zostać rozpoznana w granicach faktycznych i prawnych przyjętych za podstawę zaskarżonego postanowienia - czy skutkiem skargi o wznowienie postępowania zarzucającej jego nieważność jest zmiana orzeczenia tylko w razie ustalenia, że okoliczności wynikające z podstawy skargi mogły mieć wpływ na treść wydanego rozstrzygnięcia?"

podjął uchwałę:

Po wznowieniu postępowania na skutek stwierdzenia nieważności wynikającej z pozbawienia możliwości działania sąd

**rozpoznaje sprawę na nowo w granicach określonych
wnioskiem o wszczęcie postępowania (art. 412 § 1 k.p.c.).**

UZASADNIENIE

W dniu 23 czerwca 1998 r. M. Z. złożyła skargę o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym postanowieniem Sądu Rejonowego w W. z dnia 31 marca 1982 r., sygn. akt III Ns (...), podnosząc, że w postępowaniu zakończonym tym postanowieniem została pozbawiona możliwości działania, a o jego wydaniu dowiedziała się dopiero w maju 1998 r.

Sąd Rejonowy w W. postanowieniem z dnia 22 kwietnia 2009 r. wznowił postępowanie w sprawie III Ns (...). Po wznowieniu zmienił tryb postępowania przez podjęcie postępowania w trybie procesu, po czym postanowieniem z dnia 17 marca 2010 r. po raz drugi zmienił tryb postępowania na tryb nieprocesowy. Po rozpoznaniu sprawy Sąd Rejonowy postanowieniem z dnia 17 czerwca 2014 r. zmienił postanowienie Sądu Rejonowego w W. z dnia 31 marca 1982 r. i oddalił wniosek.

Ustalił, że nieruchomość położona we wsi M. oznaczona nr hip. (...), stanowiąca osadę włościańską pn. „D.”, składająca się z trzech morgów 190 prętów gruntu, 7 morgów lasu i 4 morgów 190 prętów pastwiska oraz z domu i zabudowań gospodarskich, przed wybuchem drugiej wojny światowej stanowiła własność M. M., a następnie jego następców prawnych: S. M., B. M. i Z. G. po $\frac{1}{3}$ części. Po wojnie nieruchomością tą zajmowali się następcy prawni S. M. i B. M. oraz Z. i T. G., którzy w latach 1945 - 1956 - w ramach odbudowy domu spalonego w czasie działań wojennych - na jednej z działek wchodzących w skład nieruchomości wybudowali barak. J. S. i T. G. wraz z żoną uprawiali ziemię, z tym że do 1966 r. T. G. wydierżawiał część nieruchomości. Do 1974 r. część nieruchomości była również wydierżawiana przez władze Dzielnicy Ż.

W dniu 23 stycznia 1965 r. dla nieruchomości o obszarze 8,4727 ha położonej w W., pochodzącej z osady włościańskiej „D.” założono Zbiór Dokumentów oznaczony jako Zd. Nr (...).

W dniu 2 lipca 1981 r. Skarb Państwa - Urząd Dzielnicowy Ż. złożył do Sądu Rejonowego wniosek o stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości o pow. 1 ha 64 m², położonej w W. pomiędzy ul. P. a ul. E., składającej się z działek o numerach ewidencyjnych 24, 41, 61, 95, 98 i 112. Wnioskodawca twierdził, że pierwotni posiadacze nieruchomości nie są znani, że od wyzwolenia W. nieruchomość pozostawała we władaniu Skarbu Państwa, a następnie korzystali z niej bez tytułu prawnego nieżyjący M. i K. S. Zdaniem wnioskodawcy nabycie nieruchomości przez zasiedzenie nastąpiło z dniem 17 stycznia 1965 r.

Postanowieniem z dnia 31 marca 1982 r., sygn. akt III Ns (...), Sąd Rejonowy stwierdził, że Skarb Państwa nabył przez zasiedzenie z dniem 1 stycznia 1956 r. własność nieruchomości położonej w W. pomiędzy ul. P. a ul. E. o pow. 1 ha 64 m², składającej się z niezabudowanych działek gruntu oznaczonych numerami 24, 41, 61, 95, 98 i 112, stanowiących część nieruchomości niehipotekowanej pn. „O. nr 9 wsi M.”. Jako podstawę prawną nabycia nieruchomości przez Skarb Państwa wskazał art. 1 dekretu z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich (Dz. U. Nr 13, poz. 87 ze zm. - dalej: „dekret z dnia 8 marca 1946 r.”).

W wyniku odnowienia ewidencji gruntów, działki oznaczone numerami: 24, 41, 61, 95, 98 i 112 odpowiadają obecnie działkom o numerach: 109, 113, 110/1, 108/1, 108/3, 107, 108/5, 108/6, 112, 110/2 z obrębu 7 - 10 - 08. Nieruchomość objęta Zbiorem Dokumentów Nr (...) jest tożsama z nieruchomością składającą się z działek nr 109, 113, 110/1, 108/1, 108/3, 107, 108/5, 108/6, 112, 110/2 z obrębu 1 - 10 - 08. Ta właśnie nieruchomość była przedmiotem postępowania w sprawie III Ns (...).

Dokonując oceny prawnej, Sąd Rejonowy stwierdził, że po wznowieniu postępowania wnioskodawca podtrzymał wniosek o zasiedzenie, lecz nie wykazał przesłanek zasiedzenia. Niezrozumiałe było - zdaniem Sądu - uznanie, że nabycie nieruchomości nastąpiło na podstawie dekretu z dnia 8 marca 1946 r. w sytuacji, w której Skarb Państwa wnosil o stwierdzenie nabycia nieruchomości przez zasiedzenie. Uznał jednak, że nie było również podstaw do przyjęcia, że nieruchomość była majątkiem opuszczonym w rozumieniu dekretu.

Przy rozpoznawaniu apelacji Miasta W. od postanowienia z dnia 17 czerwca 2014 r. Sąd Okręgowy w W. postanowieniem z dnia 28 stycznia 2016 r. przedstawił Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia w trybie art. 390 § 1 k.p.c. zagadnienie prawne ujęte w pytaniu „czy w sprawie z wniosku Skarbu Państwa o zasiedzenie nieruchomości można stwierdzić nabycie jej własności przez przemilczenie”. Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 22 czerwca 2016 r., III CZP 22/16, odmówił podjęcia uchwały, stwierdzając, że zagadnienie prawne nie może sprowadzać się do pytania o możliwy sposób rozstrzygnięcia sprawy.

Kolejnym postanowieniem z dnia 2 grudnia 2016 r. Sąd Okręgowy przedstawił zagadnienia prawne przytoczone na wstępie uchwały.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarówno z treści przedstawionych zagadnień prawnych, jak i z wywodów Sądu Okręgowego zawartych w uzasadnieniu postanowienia z dnia 2 grudnia 2016 r. wynika, że Sądy orzekające napotykały trudności w określeniu przedmiotu postępowania. Wnioskodawca złożył wniosek o stwierdzenie nabycia własności nieruchomości przez zasiedzenie, natomiast Sąd Rejonowy postanowieniem z dnia 31 marca 1982 r. orzekł o nabyciu nieruchomości na podstawie art. 34 ust. 1 dekretu z dnia 8 marca 1946 r., czyli przez przemilczenie. O trudnościach w ustaleniu przedmiotu postępowania świadczą zmiany trybu postępowania po jego wznowieniu, które łączyły się ze sposobem stwierdzenia nabycia nieruchomości na podstawie art. 34 ust. 1 dekretu z dnia 8 marca 1946 r. Sprawy o stwierdzenie zasiedzenia podlegały bowiem przez cały czas, jaki upłynął od wszczęcia postępowania w sprawie, rozpoznaniu w postępowaniu nieprocesowym, różny był natomiast tryb rozpoznawania spraw o stwierdzenie nabycia własności nieruchomości opuszczonej przez przemilczenie. Pierwotnie stwierdzenie nabycia własności na podstawie art. 34 ust. 1 dekretu z dnia 8 marca 1946 r. następowało w trybie postępowania niespornego, obecnie: nieprocesowego (zob. uchwałę pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 1956 r., I CO 9/56, OSNCK 1957, nr 1, poz. 1). Po uchyleniu dekretu z dnia 8 marca 1946 r. przez art. 100 pkt 1 ustawy z dnia 29 kwietnia 1985 r. o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (Dz. U. Nr 22, poz. 99 ze zm.), prawo własności nabyte na zasadzie

art. 34 ust. 1 tego dekretu podlegało stwierdzeniu przez sąd w trybie procesu na podstawie powództwa przewidzianego w art. 189 k.p.c. (zob. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 1987 r., III CZP 2/87, OSNCP 1988, nr 4, poz. 46). Od czasu wejścia w życie ustawy z dnia 7 września 2007 r. o ujawnianiu w księgach wieczystych prawa własności nieruchomości Skarbu Państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego (jedn. tekst: Dz.U. z 2012 r., poz. 1460 - dalej: „ustawa z dnia 7 września 2007 r.”) wniosek Skarbu Państwa o stwierdzenie nabycia własności nieruchomości na podstawie art. 34 ust. 1 dekretu z dnia 8 marca 1946 r. podlega natomiast rozpoznaniu w trybie postępowania nieprocesowego (zob. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 5 grudnia 2014 r., III CZP 98/14, OSNC 2015, nr 10, poz. 115).

Dokonywanie wykładni czynności procesowych stron bądź uczestników postępowania oraz ustalenie przedmiotu sprawy należy do wyłącznej kompetencji Sądu orzekającego, niezależnie jednak od ostatecznego wyniku tych ustaleń i przyjęcia, że przedmiotem tym jest stwierdzenie zasiedzenia albo że jest nim stwierdzenie nabycia własności nieruchomości na podstawie art. 34 ust. 1 dekretu z dnia 8 marca 1946 r., właściwym trybem postępowania w sprawie pozostaje tryb postępowania nieprocesowego. Wniosek taki trzeba bowiem wywieść z wspomnianych już konsekwencji wejścia ustawy z dnia 7 września 2007 r. w powiązaniu z zasadą bezzwłocznego działania normy procesowej, wyrażoną w art. XV § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. Nr 43, poz. 297 ze zm. (zob. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 17 stycznia 2001 r., III CZP 49/00, OSNC 2001, nr 4, poz. 53, uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 8 kwietnia 1986 r., III CZP 13/86, OSNCP 1987, nr 2-3, poz. 31 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2014 r., III CZ 6/14, nie publ.).

Ze względu na tę samą zasadę bezzwłocznego działania przepisów procesowych, we wznowionym postępowaniu nie ma zastosowania art. 321 § 2 k.p.c. w brzmieniu sprzed nowelizacji dokonanej z dniem 1 października 1990 r. przez art. 1 pkt 24 ustawy z dnia 13 lipca 1990 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 55, poz. 318), który dopuszczał wówczas orzekanie ponad żądanie, gdy powodem była jednostka gospodarki społecznej.

Po wznowieniu postępowania bez znaczenia pozostaje więc to, czy sąd - rozpoznając w 1982 r. pierwotny wniosek - zastosował art. 321 § 2 k.p.c.

Wyjaśnienie wątpliwości wyrażonych w pierwszym z przedstawionych zagadnień prawnych, dotyczących przedmiotowych granic postępowania, wymaga dokonania wykładni art. 412 § 1 k.p.c., zgodnie z którym sąd rozpoznaje sprawę na nowo w granicach, jakie określa podstawa wznowienia.

Podjmując ten problem trzeba przypomnieć, że skarga o wznowienie postępowania pełni funkcję środka zaskarżenia o charakterze nadzwyczajnym, zmierza bowiem do zmiany albo uchylenia prawomocnego orzeczenia. W doktrynie przyjmuje się, że postępowanie ze skargi o wznowienie obejmuje trzy etapy: pierwszy to badanie dopuszczalności skargi, drugi badanie dopuszczalności wznowienia (*iudicium rescindens*) i trzeci ponowne rozpoznanie sprawy (*iudicium rescissorium*). Po stwierdzeniu dopuszczalności skargi, w ramach drugiego etapu postępowania podlegają badaniu podstawy wznowienia, czyli warunki od spełnienia których jest uzależnione ponowne merytoryczne rozpoznanie sprawy. W razie stwierdzenia, że powołana w skardze podstawa wznowienia istnieje, wznowienie jest dopuszczalne i uzasadnione staje się ponowne rozpoznanie sprawy. W przeciwnym wypadku wznowienie postępowania jest niedopuszczalne i skarga podlega oddaleniu. Przystąpienie do ponownego rozpoznania sprawy po ustaleniu, że istnieje powołana w skardze podstawa wznowienia może jednak nastąpić bez zastrzeżeń tylko w razie oparcia skargi na przyczynach nieważności, ponieważ mają one charakter bezwzględny. Odmienne ma się rzecz w wypadku przyczyn restytucyjnych, które mają charakter względny i w związku z tym łączą się z oceną ich wpływu na rozstrzygnięcie sprawy. W takiej sytuacji badanie dopuszczalności wznowienia obejmuje również ocenę, czy istniał związek kauzalny między okolicznościami mającymi stanowić podstawę wznowienia a podjętym wcześniej prawomocnym rozstrzygnięciem. Dokonując tej oceny, sąd jest związany oceną dowodów i oceną prawną dokonaną przez sąd w prawomocnie zakończonym postępowaniu. Rozważając, czy dana okoliczność miała znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, sąd musi również przyjąć punkt widzenia sądu orzekającego w prawomocnie zakończonym postępowaniu. W tym wypadku w fazie *iudicium rescindens* sąd jest związany zarówno ustaleniami faktycznymi, jak

i oceną prawną wyrażoną w zaskarżonym orzeczeniu. Nie dotyczy to jednak sytuacji, w której skarga została oparta na przyczynach nieważności.

W sprawie, w której wyłoniło się rozważane zagadnienie prawne, kwestia dopuszczalności wznowienia postępowania z powodu nieważności wynikającej z pozbawienia możliwości działania została już przesądzona wydanym w dniu 22 kwietnia 2009 r. postanowieniem o wznowieniu postępowania. W tej sytuacji rozważanie związania Sądu orzekającego ustaleniami faktycznymi i oceną prawną w fazie *iudicium rescindens* jest bezprzedmiotowe. Rozważenia wymaga natomiast zakres rozpoznania sprawy w fazie *iudicium rescissorium*.

Na gruncie art. 412 § 1 k.p.c. w kwestii zakresu rozpoznania sprawy prezentowane są dwa różne stanowiska. Według jednego, ponowne rozpoznanie sprawy sprowadza się do zbadania, czy powołana w skardze podstawa wznowienia rzeczywiście istnieje i czy miała ona wpływ na prawomocne rozstrzygnięcie sprawy. Zakres ponownego rozpoznania sprawy jest więc uwarunkowany powołaną w skardze przyczyną wznowienia i nie jest dopuszczalne wyjście poza tę przyczynę. Sąd nie rozpoznaje sprawy po raz kolejny w pełnym zakresie, tak jak czyni to sąd pierwszej lub drugiej instancji. Powołana podstawa wznowienia przesądza o tym, w jakim zakresie należy uwzględnić wyniki poprzedniego postępowania, z tym że w odniesieniu do podstawy obejmującej nowe fakty i dowody zachodzi potrzeba ich uwzględnienia i oceny w powiązaniu z dotychczas zebrany w sprawie materiałem dowodowym (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2007 r., III CSK 56/07, nie publ., z dnia 30 czerwca 2011 r., III CSK 311/10, nie publ., z dnia 14 października 2011 r., III CSK 273/10, nie publ. i z dnia 19 stycznia 2012 r., I PK 82/11, OSNP 2012, nr 23-24, poz. 288 oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2009 r., III UK 20/09, OSNP 2011, nr 1-2, poz. 25 i z dnia 23 listopada 2011 r., III UZ 25/11, nie publ.).

Według przeciwnego stanowiska, próby ograniczenia przedmiotu fazy *iudicium rescissorium* do zbadania istnienia podstawy wznowienia i jej ewentualnego wpływu na wynik sprawy prowadziłyby do całkowitego zatarcia granic między przedmiotem fazy *iudicium rescindens* i przedmiotem fazy *iudicium rescissorium*. Przy wykładni art. 412 § 1 k.p.c. trzeba natomiast mieć na uwadze,

że przepis ten ma zastosowanie po stwierdzeniu istnienia podstawy wznowienia lub - w razie połączenia oceny dopuszczalności wznowienia z ponownym merytorycznym rozpoznaniem sprawy - po przyjęciu założenia o jej istnieniu. Zaskarżone orzeczenie nie jest wprawdzie uchylane wskutek stwierdzenia istnienia podstawy wznowienia, jednak ponowne rozpoznanie sprawy odbywa się przy założeniu, jakby orzeczenie to nie zostało wydane. Sprawa wraca do stanu sprzed uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia i kontynuowane jest jej rozpoznawanie. Sąd musi więc powtórzyć lub uzupełnić przeprowadzone wcześniej czynności składające się na rozpoznanie sprawy w zakresie, w jakim zgromadzony wcześniej materiał procesowy jest dotknięty podstawą wznowienia. W razie stwierdzenia, jako przyczyny wznowienia, nieważności postępowania, konieczne jest rozpoznanie sprawy na nowo w zakresie, w jakim postępowanie było dotknięte nieważnością (zob. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 8 sierpnia 1935 r., III CZ 19/35, OSN 1936, nr 4, poz. 139 i z dnia 8 listopada 1935 r., II C 1284/35, OSN 1936, nr 5, poz. 208 oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2000 r., III CZ 173/99, OSNC 2000, nr 7-8, poz. 144, z dnia 13 sierpnia 2002 r., I PZ 62/02, OSNP 2004, nr 11, poz. 195, z dnia 13 stycznia 2010 r., II CZ 81/09, nie publ. i z dnia 18 kwietnia 2011 r., III PZ 1/11, nie publ.).

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym przedstawione pytania prawne podziela drugie z przytoczonych stanowisk, jako bardziej odpowiadające założeniom, które legły u podstaw postępowania ze skargi o wznowienie. Ostatnią fazą tego postępowania jest ponowne rozpoznanie sprawy, do którego dochodzi po ustaleniu istnienia powołanej w skardze podstawy wznowienia albo przy przyjęciu założenia o dopuszczalności wznowienia. We wznowionym postępowaniu chodzi o rozstrzygnięcie o identycznym przedmiocie postępowania lub jego części, który był przedmiotem rozstrzygnięcia w prawomocnie zakończonym postępowaniu. W odniesieniu do tego przedmiotu dopuszczalne są różne czynności dyspozycyjne w zależności od tego, w jakim stadium postępowania dochodzi do jego wznowienia. Jeżeli do wznowienia postępowania dochodzi w pierwszej instancji, zmiana powództwa jest możliwa w granicach określonych w art. 193 w związku z art. 406 k.p.c., a w razie wznowienia postępowania w drugiej instancji – w granicach wynikających z art. 383 w związku z art. 406 k.p.c. We wznowionym postępowaniu

w pierwszej i w drugiej instancji możliwe jest natomiast zarówno uznanie powództwa (art. 213 § 2 w związku z art. 406 k.p.c.), jak i zawarcie ugody (art. 223 w związku z art. 406 k.p.c.). Dopuszczalne jest też cofnięcie pozwu (art. 203 w związku z art. 406 k.p.c.) lub wniosku w postępowaniu nieprocesowym (art. 512 w związku z art. 406 k.p.c.).

Po ponownym rozpoznaniu sprawy we wznowionym postępowaniu sąd dokonuje w pełni samodzielnej oceny materiału procesowego zgromadzonego przed uprawomocnieniem się zaskarżonego orzeczenia w zakresie, w jakim nie był on dotknięty ustaloną podstawą wznowienia, materiału zgromadzonego w wyniku rozpoznawania sprawy na nowo w związku ze stwierdzoną podstawą wznowienia oraz materiału zgromadzonego wskutek kontynuowania rozpoznawania sprawy po wznowieniu postępowania. Sąd ten nie jest związany oceną dowodów przeprowadzonych w prawomocnie zakończonym postępowaniu. Nie może więc być mowy o tym, by sąd rozpoznający sprawę ponownie miał być - w granicach wznowienia - związany ustaleniami faktycznymi dokonanymi przez sąd, który wydał zaskarżone orzeczenie.

W sytuacji, w której podstawą wznowienia była nieważność postępowania wynikająca z pozbawienia możliwości działania, we wznowionym postępowaniu powinno dojść do rozpoznania sprawy na nowo w zakresie, w jakim postępowanie było dotknięte nieważnością i powtórzenia czynności przy zapewnieniu uczestnikom tego postępowania możliwości obrony swych praw. Sąd nie jest związany ustaleniami faktycznymi poczynionymi w pierwotnym postępowaniu ani dokonaną w tym postępowaniu oceną prawną; rozpoznaje sprawę na nowo w granicach określonych wnioskiem o wszczęcie postępowania (art. 412 § 1 k.p.c.).

W sprawie, w której wyłoniły się przedstawione zagadnienia prawne, zachodzi więc potrzeba ustalenia, czy zarówno przed wznowieniem, jak i po wznowieniu postępowania przedmiotem postępowania było żądanie stwierdzenia zasiedzenia, czy nabycia własności nieruchomości na podstawie art. 34 ust. 1 dekretu z dnia 8 marca 1946 r. Kwestia ta pozostaje w gestii Sądu orzekającego i wkracza poza zakres zagadnienia prawnego, o którym mowa w art. 390 § 1 k.p.c.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. podjął uchwałę, jak na wstępie.

jw

r.g.